

Död, pest och pina!

Myntskatter och Nordiska sjuårskriget

Kandidatuppsats i Arkeologi
Stockholms universitet
Av: Valdemar Gerdin
Höstterminen 2009
Handledare: Kenneth Jonsson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING.....	3
Bakgrund.....	3
Frågeställningar.....	3
Metod och teori.....	3
Avgränsning.....	3
Källmaterial.....	4
Tidigare forskning.....	4
Källkritik.....	4
2. SKATTFYND.....	5
Vad är en skatt, vem skapar begreppet, sändare eller mottagaren?	5
Skatter, depåer och offer	5
Hur kan fynden klassificeras och hur kan detta hjälpa oss att förstå dem?	5
Vem är avsändaren och varför?	6
1. Offerfynd.....	6
2. Hopsparade skatter.....	6
3. Akut nedlagda skatter	7
4. Tillfälligt förlorade skatter	7
Fyndsammansättningar och utvecklingar utifrån Grinder-Hansen	7
1. Myntens ursprung	7
2. Sammansättning av olika mynttyper.....	8
3. Myntens åldersfördelning	8
Fyndkontexter	8
3. NORDISKA SJUÅRSKRIGET	8
Händelseförloppet.....	8
4. ANALYSER	13
Landskapsspecifika analyser.....	13
Blekinge	13
Bohuslän, Gotland och Gästrikland	14
Halland.....	16
Närke och Småland	17
Västergötland	19
Östergötland.....	20
Uppland, Värmland och Öland	21
Skåne.....	23
5. SLUTDISKUSSION.....	24
Slutdiskussion, vad visar de 76 fynden?	24
6. SAMMANFATTNING.....	26
REFERENSER	27

1. INLEDNING

Bakgrund

Jag har valt att skriva om ämnet myntfynd från perioden kring Nordiska sjuårskriget 1563-1570, samt varför man valde att gräva ner sina mynt. För mig skulle det vara intressant att få reda på i vilka skeenden människan valde att gräva ner och gömma undan tillgångarna. Skulle detta kunna vara ett tecken på rädsla eller ett tecken på god framförhållning. Troligen går det inte att ge något konkret svar på varför man finner mynt i jorden eller på liknande platser då människans agerande är individuellt. Men kanske skulle det kunna finnas vissa ageranden som människor i allmänhet gör och utför när de sätts inför en viss situation.

Handlade man därför på detta vis av anledningen att man skulle få sina ägodelar ifrånagna av fienden. Eller kan det varit så att man grävde ner skatterna av samma anledning som man brände ner sina städer och gårdar, vilket skulle förhindra fiendens framkomlighet. Alternativt något som istället kunde peka på om det fanns ett sätt att handla på där det inte var av självklarhet att man en gång skulle återvända till sin nedgrävda skatt.

Daniel Rantzau nämner i sin dagbok vid ett tillfälle när hans armé satte en bataljon svenska soldater på flykt att dessa valde att sänka sin kanon i en mosse. Varför agerade soldaterna på detta sätt, var det för att kunna fly snabbare hellre än att danskarna skulle kunna själva ta kanonen och använda den i kriget vilket skulle vara till deras fördel. Kan det även varit på samma sätt med skatterna att man i osäkra stunder hellre valde att gräva ner skatten med syftet att man själv eller någon annan anhörig skulle kunna återvända till det man hade grävt ner när kriget var över.

Frågeställningar

Hur används begreppet skatt?

Kan man utifrån Grønder-Hansen förklara myntfynden med t.p.q 1550-1569?

Går det att göra kopplingar till dessa fynd och det Nordiska sjuårskriget?

Metod och teori

Jag kommer utifrån de registrerade fynden att göra en kvalitativ bedömning och därefter en kvantitativ analys över materialet. Den teori jag vill försöka påvisa är att det finns samband mellan fynden och det Nordiska sjuårskriget.

Avgränsning

Jag kommer i mitt arbete att avgränsa mig till de landskapen inom Sveriges nuvarande gränser där man gjort fynd av mynt med t.p.q 1550-1569. Jag väljer att göra landskapsavgränsning med landets nuvarande gränser så att likheter och avvikelser i materialet lättare kunna ge svar på min frågeställning om fyndspridning.

För att kunna förstå orsakerna till de olika myntfynden och kunna tolka dessa på bästa möjliga sätt kommer jag endast att göra ingående analyser av de fynd som finns väl dokumenterade. Jag kommer att försöka påvisa att det finns kopplingar till Nordiska sjuårskriget och var myntdepåerna påträffats.

Källmaterial

Det huvudsakliga materialet kring de olika fyndens sammansättning har jag hämtat från Statens historiska museum, Stockholm (SHM). I de fall information saknats har *Sveriges mynthistoria Landskaps-inventeringen* kunnat vara till hjälp. För att kunna skapa mig en bild över Nordiska krigets händelseförlopp har jag använt mig av *Svenska krig 1521-1814* (Sundberg 1998) och *Daniel Rantzaus dagbok* för att få perspektiv från båda stridande parter. Rantzau var en dansk överste som framförallt idag är känd för sin dagbok. I boken kan man följa honom och hans soldater som härjar i Sverige 1567-1568, Rantzau nämner många platser som han passerar i sin dagbok. Denna information blir därför viktig för att se om det finns kopplingar till fynden.

Tidigare forskning

Forskningen kring myntfynd och varför man deponerat dessa är ett relativt brett område som sysselsätter flera svenska och utländska forskare. Hans Hildebrand bör ses som en av de forskare som tidigt började intressera sig för myntfynd. Hildebrand är en kulturhistorisk forskare och menar att fyndens lokalisering och antal avspeglar den rådande ekonomin och det sociala klimatet. Vilket bör tolkas som så att en plats med många fynd var en plats där ekonomin blomstrade, vilket han ser som att personerna som bodde på platsen hade det gott ställt. Men på samma gång menar han att skatterna hamnat i jorden på grund av krig och oroligheter, vilket lett till att man gömt undan sina ägodelar i jorden. Den numismatiska forskningen har i dag kvar många av sina rötter i den kulturhistoriska. Sture Bolin påpekade 1926 att krig kunde vara en viktig orsak till skattfynden (Bolin 1926, 197-209). Pekka Sarvas som specialiserat sig på myntfynd i Finland där han utgått från Bolins teori. Sarvas kunde efter sin analys konstatera att myntfynden inte bara kunde förklaras genom krig vilket Bolin menade utan även historiska källor som bl.a. kunde visa på ekonomiska förskjutningar i systemet vilket resulterade i fler depositioner (Sarvas 1970). Cecilia von Heijne som forskat kring ämnet myntfynd och dess fyndplatser har gett nytt ljus åt forskningen då hon genom analyser kunnat fastslå fyndplatsens lokalisering som mycket viktig, vilket man tidigare inte fokuserat på utan främst på fyndets innehåll (von Heijne 2004).

Källkritik

Många av skatterna är funna under 1800-talet. Under denna period löstes stora delar och ibland hela fynd inte in. Det var därför vanligt att upphittaren fick behålla delar av fyndet och ibland lät man smälta ner en del mynt. Detta problem bör dock inte vara av större vikt för mitt arbete då jag främst ser på den kontext skatterna är funna i. Det som däremot är ett problem är att under 1800-talet, då de flesta fynden gjordes i samband med åkerbruk, har inte fynden grävts fram arkeologiskt. Det är därför förståeligt att personen som fann mynten kanske inte reflekterade över om det fanns tygfragment i närheten av mynten, vilket skulle kunna tyda på att de varit förvarade i något. Jag tycker ändå att det kring en större del av fynden finns ett visat intresse av upphittaren att beskriva omständigheterna. Av 76 fynd finns 44 registrerade hos SHM. Då de övriga fynden inte kunna granskats noggrant bör detta ses som ett framtida projekt.

2. SKATTFYND

Vad är en skatt, vem skapar begreppet, sändaren eller mottagaren?

Är det en skatt när föremålen läggs ner eller blir det en när den blir funnen? Kan man bestämma om det är en skatt innan den göms undan? Kan de ben en hund gräver ner tolkas som en skatt? Den kan nog ses som en skatt för andra hundar, men vi människor har nog svårt att tolka den på detta sätt.

Hur skall man då tolka nedgrävda föremål som inte är av ädelmetall? I dagsläget får jag personligen en känsla av att de fynd man gör som kallas skatter alltid innehåller föremål av metall. Varför är det så att de metallfynd man finner i jorden som man kan misstänka vara ett fynd skall rapporteras medan stenföremål inte behöver rapporteras? För mig skapar detta problem då jag inte anser en yxa i metall betinga ett högre värde än en sten yxa. Med detta menar jag att det funnits och finns praxis som försvårar forskningen.

Skatter, depåer och offer

Är en skatt en skatt vid det tillfälle den hamnar i jorden eller blir det en skatt då man finner den? Inom numismatiken får ett fynd först benämningen skatt då det består av två eller fler mynt som nerlagts eller tappats vid samma tillfälle (Heijne 2004, 41). Detta betyder att ett fynd som består av två mynt och ett som innehåller flera tusen får samma benämning.

Jag tycker detta ger en felaktig bild av historien då det inte är myntens värde man beaktar utan deras antal. Att finna ett mynt bör kunna ses som lika viktigt som att finna två (Pekka Sarvas 1970, 118). Detta skapar en felaktig spridningsbild. I mitt fall, där jag längre fram i mitt arbete kommer se att på eventuella kopplingar mellan färdvägarna under Nordiska sjuårskriget och de mynt man funnit från denna period.

Personligen skulle jag vilja att man är mer försiktig med användandet av begreppet skatt. von Heijne menar att man idag använder ordet skatt och depå för att förklara samma sak. Torun Zachrisson menar på att ordet depåfynd borde användas då det rör sig om värdefulla föremål som hamnat i jorden som offer. Birgitta Hårdh definierar istället begreppet skatt som något man deponerat för att sedan återvända till. Hårdh menar även att offerfynden inte bör ses som depåer då det inte finns någon avsikt att hämta tillbaka offret (Heijne 2004, 41). För mig blir därför begreppet skatt ett samlingsnamn som egentligen inte säger så mycket.

Hur kan fynden klassificeras och hur kan detta hjälpa oss att förstå dem?

I boken *Danmarks middelalderlige skattefund c.1050-c.1550* ger Keld Grinder-Hansen tre definitioner av skatter (Grinder-Hansen 1992, 26).

1. myntskatt, skatten består endast av mynt.
2. skatter utan mynt men med bearbetad ädelmetall som smycken, tackor och brudsilver och liknande föremål.
3. blandade skatter, skatten består såväl av både mynt och andra föremål.

Vem är avsändaren och varför?

Vilken funktion hade skatten? Tillhörde den en enskild person eller en grupp människor? Det finns idag flera tankar varför föremålen hamnade i jorden. Grinder-Hansen nämner fyra förklaringar i *Danmarks middelalderlige skattefund c.1050-c.1550*.

1. Offerfynd

Offerfynd har enligt Grinder-Hansen två symboliska innebörder. Ett exempel på detta är Död mans skatt, mynt som följt med den döde i graven. Dessa mynt är ofta från en äldre period än då den döde begravdes. Ett exempel på detta är den grav man fann på Svinninge kyrkogård där den döde hade fått med sig 218 korshvider (Grinder-Hansen 1992, 29). Samtliga mynt var av samma typ med ett kors. Mynten bör därför tolkas som speciellt utvalda för att sedan följa med personen som gravlagts. Detta skulle kunna ses inte bara som ett offer till den döde av funktionella skäl utan som en estetisk symbolik. Den andra typen av offerfynd är mynt som placerats i och med uppförandet av ett byggnadsverk. Grinder-Hansen nämner de sju mynt man fann när man bröt ner koret i Österlids kyrka. Mynten hade troligen murats in vid korets uppförande. Mynt kan även hittas under masten på en båt, under ett bord. Min egen mor brukar lägga ett mynt i hörnet i varje rum i hennes bostäder. Att placera ut mynt för att visa, vi har varit här! Det är något som även sker inom arkeologin då jag medverkat vid utgrävningar där det har placerats ett mynt i botten på det utgrävda schaktet innan det skall fyllas igen. Att människor placerar ut mynt på olika ställen har troligen skett genom alla tider. Men vad som verkar vara symboliskt förknippat med detta är att det aldrig rör sig om större mängder mynt utan några enstaka.

2. Hopsparade skatter

Mynt eller andra värdefulla föremål som sparats ihop under en längre tid. Ofta brukar mynten i dessa ha en stor åldersvariation. Det största fynd man gjort i Danmark som kan klassificeras under kategorin är fyndet man fann i Smedegade i Slagelse på östra Sjælland. De flesta mynten som man fann måste ha varit 20-100 år gamla då de blivit nedlagda. Även de smycken som var deponerade med mynten kunde dateras längre tillbaka än de yngsta mynten. Tolkningar har gjorts som att fyndtypen kan ses som en tidig form av bankfack. Det går inte att ge någon direkt tolkning av vem ägodelarna tillhört. Med anledning av att många mynt var gamla var de även tagna ur den vanliga myntcirkulationen. Endast det materiella värdet återstod i mynten vilket skulle kunna tolkas som att personen eller gruppen människor som skapat skatten inte varit beroende av mynten då de kanske hade en stadig inkomst. En mer långsökt tolkning skulle kunna vara att det rörde sig om tjuvgods som att den som lagt ner den i jorden inte ville visa föremålen under en längre tid då de kanske var stulna. Ett sådant beteende är ju idag vanligt, att tjuven gömmer undan sitt gods för att vänta på att föremålen inte skall bli kopplade till händelsen när tjuven sen skall avyttra sitt stöldgods. Detta skulle då kunna förklara att skatterna blivit kvar i jorden och funna flera hundra år senare. Personen eller personerna som stulit föremålen kanske inte bara hade grävt ner en samling föremål utan fler. Vid ett tillfälle kanske de ertappades och dömdes till fängelse eller döden och på så vis inte kunde gräva upp sitt stöldgods och det föll i glömska. Denna typ av scenario är än i dag det vanligaste vid stölder. Man får tag i gärningspersonerna men inte bytet.

3. Akut nedlagda skatter

Dessa skatter är inte speciellt utvalda sparande som för hopsparade skatter. Det som är typiskt för dessa skatter är att mynten ofta varit samtida med nedgrävningstillfälle, vilket betyder att mynten fortfarande varit i cirkulation. I Danmark fann man 1967 i Kirial på Djursland ett av Danmarks största fynd. Skatten bestod av två kärl som var fyllda med över 80.000 mynt (DMS nr 203). Att man akut måste gräva ner sina tillgångar kan tolkas på flera sätt precis som tidigare fyndsammansättningar. Det man direkt kan koppla till är att personen eller personerna desperat behövt gömma undan skatten. Då mynten är samtida tyder detta på att de har samlats in under ett kortare tillfälle, kanske vid en handelstransaktion. Ett exempel på detta skulle kunna vara att en stor handelsresande såld sin nyss hemkomna last och på så vis fått den stora mängden mynt. Den som då fått mynten i sin ägo ville fort gömma undan pengarna då andra i dennes omgivning skulle kunna dra slutsatsen att det inkommit ett större kapital och därför vara villiga att stjäla det. Som regel säg det att nedläggandet av tillgångar ökar i krigstider, ”Krigsfrygt og angst for plyndringer er traditionelt blevet regnet som hovedårsager til skattenedlaeggelser sammen med de voldsomme sygdomsepidemier, som ofte fulget i kølvadnet på ufreds- og krigsperioder” (Grinder-Hansen 1992, 34). Jag ser det inte som självklart att det var en ökning av nedgrävda skatter i krig och sjukdomstider. Svaret på detta skulle istället kunna vara att anledningen varför att vi idag finner skatterna från just dessa perioder är att den/dem som lagt/gömt undan skatten hade avlidit.

4. Tillfälligt förlorade skatter

Ett antal mynt som inte var tänkta att hamna i jorden, mynt som tappats eller på annat sätt gått förlorade. Kanske en person som tappat sin pung eller haft hål i den ficka som mynten lagts i. Under denna kategori borde alla mynt som gått förlorade oavsiktligt hamna under. I det fall ett hus brunnit ner vore det inte helt otroligt att det funnits mynt i det och vid destructionen kom dessa att hamna i rasmassorna för att sedan glömmas bort. Under denna kategori skulle jag därför vilja lägga de fynd man gjort på vrak då chansen bör ses som ytterst liten att man ville sänka sitt eget skepp med tillhörigheter. Att sänka sin båt är dock något som förekommer. Men då brukar ägaren inte lämna kvar sina besparingar på båten då det är en symbolisk handling för att ingen annan skall kunna bruka båten efter ens död. Det är under denna kategori jag skulle vilja placera ett större antal av de skatter som funnits på land och bestått av ett mindre antal mynt.

Fyndsammansättningar och utvecklingar utifrån Grinder-Hansen

1. Myntens ursprung

Hur ser den regionala sammansättningen av mynten ut, har de varit gångbara inom det område de funnits? Vilken typ av mynt dominerar fyndet exempelvis svenska/utländska? Utifrån denna analysmetod kommer fynden från respektive landskap att analyseras. Genom denna metod kan större klarhet ges om vem som grävt ner fyndet. Under perioden 1500-talets senare hälft tillhörde Bohuslän, Härjedalen och Jämtland Norge medan Blekinge, Gotland, Halland, samt Skåne tillhörde Danmark. Genom analysen kommer eventuella svar kunna ges på likheter och skillnader mellan de olika landskapen och deras nationella tillhörighet.

2. Sammansättning av olika mynttyper

Hur kan de olika mynten särskiljas, material och typ av mynt? Är mynten vanligt förekommande eller är det udda och ovanliga präglingar? Vad kan detta berätta för oss idag, vem var personen som en gång haft mynten i sin ägo och hur hade denne förvärvat dem? Utifrån denna metod skulle en bättre bild ges av personen och dennes position i samhället.

3. Myntens åldersfördelning

Genom att se på myntens åldersfördelning kan svar ges på den materiella utvecklingen. Detta kan i sin tur dra slutsatser om det rådande ekonomiska klimatet i det land mynten är präglade i. En stor andel koppar i silvermynt kan ofta spegla inflation, ett exempel på detta är den kraftiga inflation vi hade i Sverige under senare delen av 1500-talet i Sverige. Detta berodde mycket på de krig vi förde mot Danmark som medförde stora ekonomiska förluster och ledde till en kraftig inflation.

Fyndkontexter

Var fann man mynten och hur har platsen där fyndet gjorts brukats under åren? Är fyndet man gjort funnet på en tidigare handelsplats eller festplats? Kan läget på annat sätt samlat folk och där en penninghantering skett? Kyrkor är exempel på en sådan plats. I de svenska sockenkyrkorna har man funnit stora mängder medeltida mynt. I kyrkan skedde det ingen direkt handel som skulle kunna tyda på varuutbyte. De mynt man funnit är troligen offerspill vilket betyder mynt som gått förlorade när de skulle placeras på helgonbilder eller i offerstockar eller andra liknande objekt (Klackenberg 1992). Mynten kan även ha tappats när vederbörande skulle samla in dem och då kanske tappade dem så att de hamnade i springorna i mellan golvplankorna. Detta ger oss idag viktig information om folkets relation till kyrkan. Perioden före reformationen har betydligt fler fynd än följande. Detta troligen p.g.a. förbud av den tidigare liturgin.

Förutom dessa fyndkontexter bör man tänka på om föremålet varit placerat i en bostad eller liknande. Eller har mynten förvarats i någon mindre behållare, metallkärl, lerkruka, träbehållare eller kanske ett förvaringsalternativ i annat organiskt material. Chansen att ett träskrin som förvarats i jorden under en längre period skulle finnas kvar är relativt liten och starkt beroende av den rådande jordmånen. I det fall det är sur jord har troligen det organiska materialet förtärts. I det fall föremålet varit förvarat i ett tygstycke eller läderpung finns det en ytterst liten chans att detta skall vara bevarat. Många gånger är troligen resterna av ett förvaringskärl av organiskt material så pass små att det krävs en professionell arkeologisk utgrävning av föremålet för att dessa skall uppmärksammas.

3. NORDISKA SJUÅRSKRIGET

Händelseförloppet

Sverige som länge hade legat i konflikt med Danmark hade nu som sin främsta uppgift att försvara sig mot anfall (Sundberg 1998, 46). Men på samma gång hade man inget emot att försöka vinna några av de danska och norska landskapen Blekinge, Bohuslän, Halland, Härjedalen, Jämtland samt Skåne. Man ville även återta Gotland

som nu var under dansk flagg. Kriget hade sin startpunkt 1563 och sitt avslut i och med freden i Stettin 13 december 1570. Danskarnas mål var att lägga hela Sverige under sig. 1562 inledde danskarna en saltblockad mot Sverige vilket enligt deras plan skulle leda till uppror hos svenskarna. Danskarna lyckades med att kontrollera saltimporten till Sverige och en upptrappning till krig började ske (Sundberg 1998, 46).

1563

4 augusti avgår en dansk här på 28.000 man från Helsingborg med mål att inta Älvsborgs fästning. Älvsborg var av stor vikt för Sverige då den var viktig för stora delar av utrikeshandeln. Danskarna lyckades med tyska legoknektars hjälp inta fästningen efter två veckors belägring, som kom att kosta danskarna närmare 450.000 daler enbart i löner (Sundberg 1998, 46). Svenskarna som var väl medvetna om vad som skett lät 21 augusti under Erik XIV samla en här i Jönköping för att gå in i Halland och inta Halmstad som ett svar på detta. 23 oktober har den svenska hären nått sitt mål, men p.g.a. avsaknad av artilleri misslyckas uppdraget. Konsekvenserna blir att Erik lämnar sin här för att bege sig tillbaka till Stockholm. När vintern nalkas får den svenska hären order om att bryta upp och bege sig norrut. 9 november står ett av de första slagen mellan danskarna och svenskarna vid Mared (Sundberg 1998, 46).

1564

Året inleds med försök att hindra danskarna från att samla krafter genom en offensiv mot Bohuslän. Ett viktigt mål är att inta Bohus fästning, men då den stora artilleripjäsen "Skäggen", som är en stor kanon, går förlorad genom isen leder detta till att intagandet inte lyckas. I juli månad leder Daniel Rantzau ett fälttåg i Västergötland där bland annat gamla Lödöse bränns. Svenskarna beger sig åter mot Varberg för att inta fästningen efter ett fälttåg mot Helsingborg. Den 28 augusti är staden i svenskarnas händer och större delar av staden är nerbränd. I januari beordras fältöverste Knut Håkansson Hand av Erik att genomföra härjningar i Halland. "Knut Håkansson utför sin uppgift med stor effektivitet, Halland blir så förött att avbrända skorstenar voro den enda synen" (Sundberg 1998, 46).

Kriget leder till stora utgifter för danskarna, vilket gör det svårt för dem att ha kvar de tyska legoknektarna. Fredrik I tvingas till desperata finansiella åtgärder vilket måste ha drabbat den danska befolkningen. Då danskarna väntar på ekonomisk undsättning passar Erik på att själv leda ett fälttåg mot Blekinge. Erik erbjuder sig att utan våld lägga Blekinge under svensk flagg, men möter kraftigt motstånd i Ronneby, Eriks svar på detta blir "bättre ödeland än fiendeland". Erik beordrar sina trupper att slå ihjäl och plundra i största möjliga utsträckning, Samtida källor kan bekräfta detta bland annat Erik själv "Vattnet i älven var rött av blod utav de döde kroppar. Och vore fienderna så försagde, att man föge omak hade för dem, utan man stack uti dem såsom en hop vildsvin, och skonade ingen utan slog ihjäl alle varaktige, så att i staden blevo mer än tutusen man om halsen förutan någre kvinnor och barn, vilke de amäktige finnar sloge ihjäl"(Sundberg 1998, 46).

Även danska källor vittnar om den brutalitet som skedde i Ronneby 4 september "Saa begynte da de Svenske langt for dag at skiude Ild paa Byen med store fyrmøser, och aldrig holt op eller loed aff at skiude Ild, førend meste parten aff byen stod ald i lius lue. Och da di Suenske fornumme at mange aff borgerne gauffue sig ind fra Voldene at slycke Ilden, da gjorde de strax Anfald till byen med ald deris mact och vunde byen

hasteligen, der Klocken vor ved 7 om Morgonen, och gjorde der saa stort it Mord baade paa mend och quinder, piger och børn, och sparede ingen huerken unge eller gamle, med Sognepresten, huilcken de sloge ihiell midt i Kirckedøren. Och quinderne, som de løbe paa gaderne och haffde deris spede børn paa armene, och de, som laa wdj Barselseng, toge de Suenske børnene och kaste dennem paa ilden, och Quinderne sloge de ihiel, till saa lenge at de tydske knecte saae dette ynkeleige Mord. Saa ginge de strax til Felt Øffuersten och talde hannem haardeligen till och sagde, at de tilforne haffde vaerit wdj mange Krige, baade huos Hedninge och Christne, och aldrig seet saa vchristeligt it mord, som der da skeede" På många sätt fick kriget stora konsekvenser för den civila befolkningen som i bästa fall kunde hoppas på att överleva (<http://www.blekingemuseum.se/bmcd/blodbad/nordiska.html>).

Efter det att Ronneby härjats beger sig den svenska armen mot Sölvesborg. Där möts de av att borgen är nedbränd och deras reaktion på detta är att man väljer att bränna resten av staden som hämnd (Sundberg 1998, 49).

1565

Efter det att Blekinge ödelagds beger sig svenskarna mot Båstad och Ängelholm som båda bränns. Därefter härjas stora delar av Skåne ända fram till Hälsingborg, kort därefter försöker de återta Varberg, men misslyckas och förlorar 1.600 soldater (Sundberg 1998, 52-54).

1566

Erik beordrar översten Jakob Henriksson Hästesko att bränna och vandalisera gårdar och städer i Skåne av skälet att danskarna inte skall kunna använda landskapet för anfall mot Småland. Översten utför inte uppgiften till Eriks förväntningar vilket leder till avsked för Hästesko. Den 21 mars inleder svenskarna på nytt ett försök till intagande av Bohus fästning, men efter en längre tids försök bestämmer man sig för att avveckla projektet i maj månad. Rantzaus svar på svenskarnas beteende blir att han för ett fälttåg där han bränner stora delar av Västergötland. De större städerna som bränns är Ulricehamn, Falköping och Skara. Fälttåget går mycket hårt fram och områdena lider troligen stora förluster (Sundberg 1998, 52-54). När den danska hären når Lidköping 26 juli bestämmer man att vända åter mot Danmark då det går pest bland det kraftigt reducerade antalet soldater som fortfarande är i livet. När Rantzau nått Älvsborg är hans styrka reducerad till ca 2.000 man, svenskarna fattar då beslutet att gå till anfall mot den danska armen. Vid slaget underskattar svenskarna den danska armén som vinner och tillfångatar två av Sveriges viktigaste fältherrar, Hästesko och Mornay (Sundberg 1998, 55-56).

1567

Jag skulle vilja sammanfatta året som det då de båda stridande länderna ser mörkt på vad de åstadkommit. Det som var tänkt att sluta till de stridandes fördelar visar sig nu istället vara raka motsatsen. Både den svenska och danska armén har förlorat större delarna av sina arméer. Förutom förlusten av soldater lider båda länderna av mycket stora ekonomiska förluster. Även civilbefolkningen har drabbats, kanske allra värst. I maj står det klart att Erik XIV är sinnessjuk (Sundberg 1998, 58). Om detta var till hans fördel att få diagnosen är dock oklart med tanke på den situation han satt landet i. Erik låter avrätta Svante Sture och hans söner Nils och Erik på fängelset i Uppsala slott (Larsson 1991, 571).

Den 14 oktober har Rantzau fått den förstärkning han väntat på och återupptar striden med att bege sig mot Jönköping. ”Målet är att konfrontera fienden och om han inte gör detta skall han härja och bränna i Västergötland och Småland och sedan vända tillbaka till Danmark” (Rantzau 1567, 19). När den danska hären kommer fram till Jönköping har redan svenskarna bränt större delarna av staden. ”Emellertid hade fienden, som varskotts om vår ankomst medan vi kvarblev i Halmstad, drivit bort all boskap och fört sina värdefullaste ägodelar ut i skog och moras.” (Rantzau 1567, 12) Sverige tvingas till massmyntning för att betala kriget, man präglar över 1 miljon klippingar 16 öre detta år (Jonsson 2005, 18).

Svenskarna bränner städer och byar för att den danska hären inte skall kunna proviantera och de bönder som betalat brandskatt till danskarna straffas hårt. [...] tog man alla tillfånga som erlagt brandskatt i vårt läger, eller bara varit i lägret, och avlivade dem [...] (Rantzau 1567, 39). Sverige gör inget större motstånd mot den danska hären. Det kan se ut som att Sverige åstadkommer mer skada på de svenska områdena än danskarna.

Den 15 november bränns Vadstena av Rantzaus armé. ”Bland annat antändes och nedbrann det vackra, härliga Sankt Birgitta-Klostret” (Rantzau 1567, 30) Då den danska hären beger sig på nytt mot Stockholm bränner svenskarna själva Linköping, Norrköping, Söderköping och Motala. Svenskarnas agerande för att hindra danskarnas chans att nå Stockholm bör ses som mycket desperat och ogenomtänkt ”Av alla städer i kungariket Sverige är Söderköping en av de största, förnämsta och rikaste” (Rantzau 1567, 43). Danskarna brände och förstörde både handelsfartyg och de hus som låg i Söderköping så att staden skulle vara obrukbar för handel. Svenskarna förstör därefter så mycket av färdvägar och boplatser att det blir svårt för den danska armén att fortsätta då bristen på framkomlighet och mat blir mycket svår.

1568

Mycket verkar tyda på att det är Eriks sinnessjukdom som bidragit till den fatala krigsföringen och förlusterna och fler och fler vill se ett tronskifte. Den mest lämpade kandidaten är hans bror hertig Johan som senare blir Johan III. Det finns ett stort motstånd till att Erik skall fortsätta leda det som finns kvar av den svenska hären. Erik som själv anser att han är frisk bestämmer sig än en gång för att gå ut i krig. När Rantzau får höra om den nya svenska armén beslutar han att återvända till Danmark. Rantzau bestämmer att hans armé på vägen tillbaka skall överfalla den svenska hären som ligger stationerad vid Kungs-Norrby. Danskarna lyckas med föret och lägger beslag på stora delar av det svenska artilleriet samt hela krigskassan. Den 29 september efter beslut om tronskifte får Sverige en ny kung, Johan III. Den nya kungens första uppgift blir att försöka teckna ett fredsavtal med Danmark (Sundberg 1998, 59).

1569

Då de båda stridande nationerna inte kommer fram till en lösning bestämmer sig Johan för att fortsätta kriget. Sverige gör en kraftansträngning och leder plundringståg i Skåne och Halland som härjas kraftigt. Ystad, Åhus, Vå samt Sölvesborg bränns ner och plundras. Den 11 november dör Rantzau vid ett stormningsförsök av Varberg, men striderna fortsätter med målet att inta staden för dess viktiga handelsposition mot väst. Den 4 december är Varberg i danska händer, vilket är av stor förlust för Sverige som nu blivit näst intill blockerade från all handel (Sundberg 1998, 60-61).

1570

Den 1 juli inleds fredsförhandlingarna på nytt, denna gång i Stettin. Sverige tvingas avstå alla de områden de hoppats på att vinna i och med kriget, i gengäld avsäger sig danskarna allt anspråk på den svenska kronan. Sverige blir dömda till att betala 150.000 daler i lösen för Älvsborgs fästning om de vill ha den tillbaka (Sundberg 1998, 60-61).

Karta med 1566 och 1567 års fälttåg

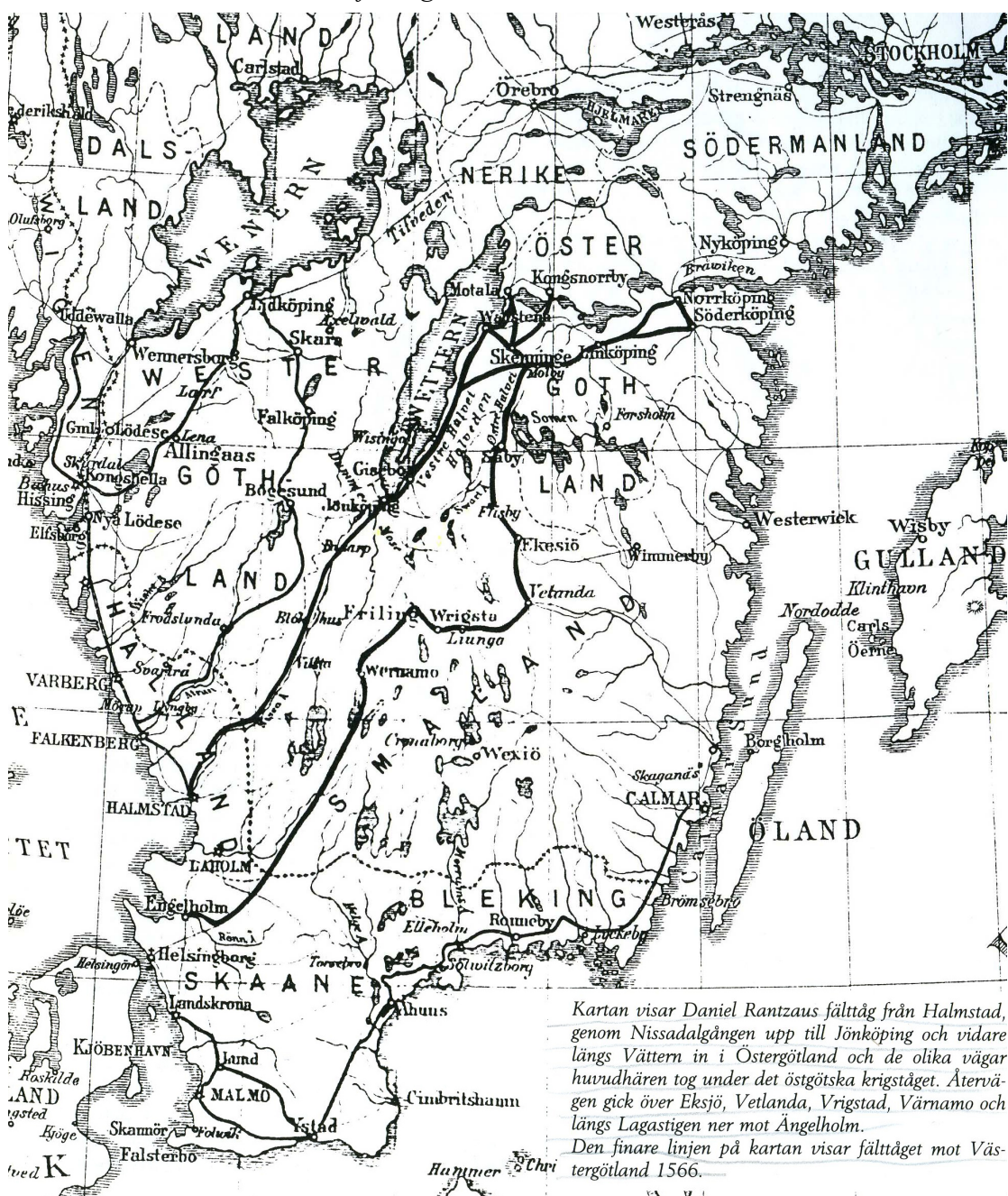

Fig. 1. Karta hämtad från Daniel Rantzaus dagbok

1566 års fälttåg: Falkenberg, Ljungby, Frölunda, Bogesund, Falköping, Skara, Linköping, Lödöse, Allingsås, Kungshälla, Uddevalla, Älvsborg, Varberg och Mörsarp

1567 års fälttåg: Halmstad, Långaryd, Villstad, Jönköping, Gisebo, Skärstad, Alvastra, Torpa, Vadstena, Skänninge, Husby Fjöl, Kungs Norrby, Linköping, Norrköping, Söderköping, Mjölby, Säby, Flisby, Eksjö, Vetlanda, Vrigsta och Ängelholm.

4. ANALYSER

Landskapsspecifika analyser

Blekinge

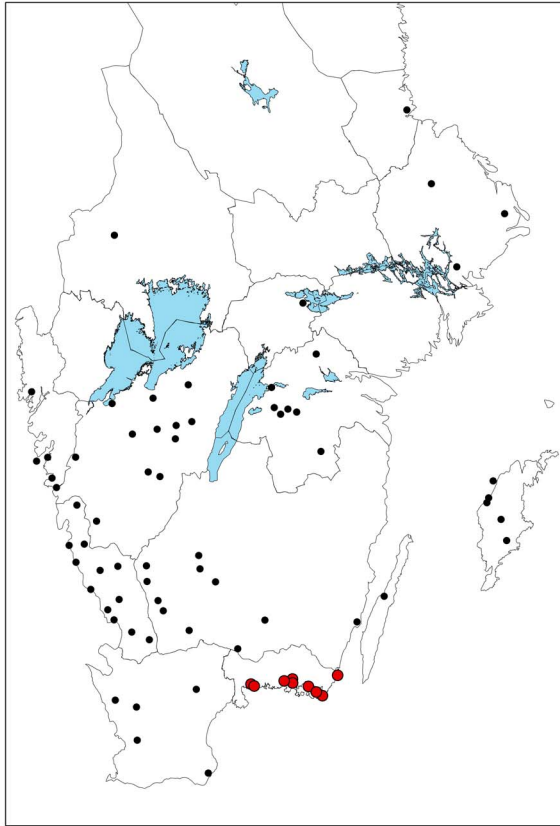

Fig. 2. Skattfynden i Blekinge.

Blekinge

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Grimskula	Lösen	1550 (efter)	?	-
Listerby prästgård	Listerby	1555	32	8657
Karlshamn, trakten	Karlshamn	1556 (efter)	6++	3041
Hjortsberga, grav	Hjortsberga	1563	82	5758
Horsaryd	Asarum	1563	26	1933
Trägård	Ronneby	1564	1+	-
Rom	Torhamn	1564	39	1556
Senoren, västernäs	Ramdala	1564	157	3275
Stålemora	Kristianopel	1564	18	2552

SHM 8657 - 32 talarar hittades vid en dikesgrävning i utkanten av en åker, mynten låg placerade på ca 30 cm djup mellan två stenar.

SHM 3041 - fyndet bestod av ett flertal högvalörer samt ett antal utländska specieriksdalrar samt talarar. Det finns idag ingen närmare uppgift om fyndkontexten.

SHM 5758 - 82 danska silvermynt, 1 marker och 2 skillingar. Fyndet gjordes vid grävning av en grav på Hjortsberga kyrkogård.

SHM 1933 - fyndet utgjorde 26 danska och tyska hela och halva skillingar. Mynten verkar ha blivit funna vid åkerarbete eller liknande.

SHM 1556 - 39 högvalörer bestående av olika utländska specieriksdalrar och talar. Fyndet gjordes vid plöjning i en uppodlad backe.

SHM 3275 - 157 danska och tyska silvermynt däribland fyra talar. Mynten hittades vid stenbrytning i utmarken.

SHM 2552 - 18 ex. av Erik XIV:s 16 öre klipping funna vid odling av åker.

Blekinge härjades hårt av svenskarna 1564, detta kan även bekräftas av skriftliga källor som vittnar om massaker där många fick sätta livet till. Svenskarna verkar att på ett systematiskt sätt ha rensat ut många av de större städer och byar som landskapet hade, samtliga belägna vid kusten. Svenskarnas fälttåg började i östra Blekinge för att sedan fortsätta in i Skåne, fynden tycks även överensstämma med detta. Vad fyndens innehåll kan berätta för oss är att de flesta mynten är danska eller utländska. Dock i fynd SHM 2552 påträffades 18 svenska 16 öre klippingar, detta är det enda fyndet från samtliga fynd som bara innehållit dessa mynt.

Bohuslän, Gotland och Gästrikland

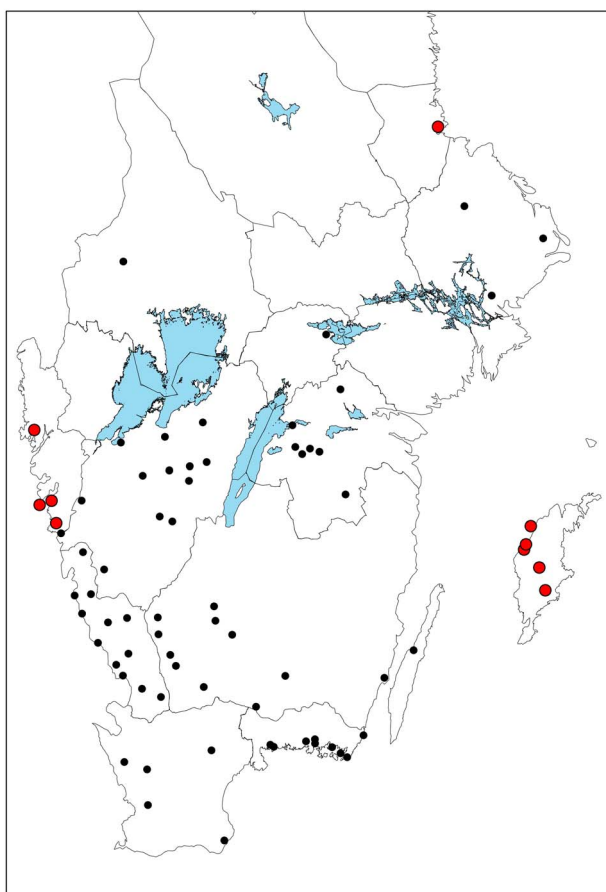

Fig. 3. Skattfynden i Bohuslän, Gotland och Gästrikland

Bohuslän

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Västra Brattön	Solberga	1554	8	13729
Spänstvägen 22	Björlanda	1556	2	-

Tveten	Bro	1565	27	3676+
Karlstens fästning	Marstrand	1566	3	-

SHM 13279 - 8 danska mynt, medeltid och mellersta delen av 1500-talet, funna av markägaren vid grävning.

SHM 3676 - 27 utländska mynt, däribland tyska och österrikiska talrar. Förutom mynten påträffades smycken och andra beslag i förgyllt silver. Fyndet gjordes vid plöjning.

Bohuslän har ett litet antal fynd om man jämför med många andra delar av Sverige som det bedrevs krig i. Blekinge som har ett stort antal fynd samt en historia om krig kan ses som en bra jämförelse till Bohuslän för att dementera tesen om att man finner myntdepåer i krigshärjade områden. Det har bedrivits krig i båda landskapen men i olika grad.

Gotland

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
-	Lye	1554	88	953
Vibble	Västerhejde	1563	17	-
Viklau kyrkogård	Viklau	1563	66	22914*
Hampafabriken	Visby	1565	?	-
Brissund, lybska flott	Väskinde	1565	250	-
Visby, utanför	Visby	1565	3	-

SHM 953 - 88 gotländska mynt av varierande myntherrar, en del av mynten är från 1500-talets första hälft, fyndet gjordes vid grävning.

SHM 22914 - 66 danska silvermynt 1510-1563, beskrivs som troligen nerlagda i samband med nordiska sjuårskriget hos SHM. Mynten anträffades vid grävning på ca 90 cm djup på kyrkogården utan direkt koppling till någon grav, mynten låg förvarade i resterna av en läderpung.

Gotland särskiljer sig på det sättet att det är en ö, det bedrevs krig kring Gotland under Nordiska sjuårskriget, men inga direkta fälttåg vad jag kan finna källor om. Landskapet har dock ett stort antal fynd från denna period för att vara så lite drabbat.

Gästrikland

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Hille kyrkogård	Hille	1561 (efter)	15	2467

SHM 2467 - 15 mynt i högre valörer, marker och 16 öre klipping påträffades vid grävning på kyrkogården. Mynten låg förvarade i en läderpung. Man fann mynten på ca 1,8 m djup vid grävning intill platsen för den gamla klockstapeln.

Gästrikland med endast ett fynd från denna period var inget område där några av de omskrivna arméerna uppehöll sig i. Fyndets kontext bör även vägas in här då mynten låg nedgrävda så djupt vilket skulle kunna tala för att det handlar om ett offer.

Halland

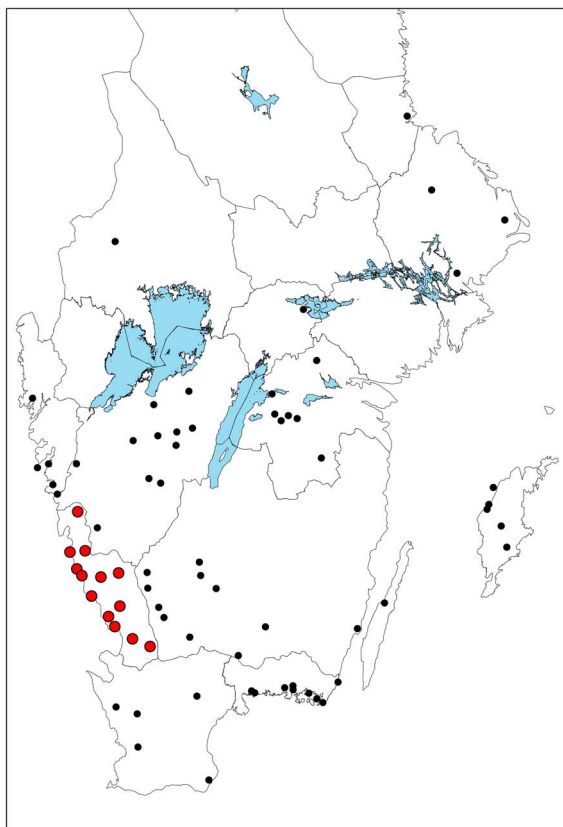

Fig. 4. Skattfynden i Halland.

Halland

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Hamnen, tegelbruket	Falkenberg	1556	10	12452
Hakestad	Köinge	1559	2	-
Spiltås	Slättåkra	1561	12	1708
Bua	Värö	1561	36	1559
Valby	Veddige	1561 (efter)	19	-
Dyreborg	Knäred	1563	117	4579
Veinge	Veinge	1563	227	2901*
S:t Nikolai kyrka	Halmstad	1563	4	-
Ås	Ås	1563 (efter)	1+	-
Okänd	Varberg	1564	6	-
Harplinge Kyrkogård	Harplinge	1564	15	-
Fjälebo	Älvsåker	1565	15	5760
Klammerdammsgatan	Halmstad (Grav)	1565 (efter)	10	-
Kila	Gällered	1567	27	3250

SHM 12452 - vid schaktning i hamnen fann man tio utländska talar. På samma plats fann man även ett större antal flintredskap, ett bryne samt en bronsknapp (se även SHM 12598).

SHM 1708 - 12 danska 12-skillingar funna vid gårdsgrävning.

SHM 1559 - totalt 36 mynt varav 3 ex. av Erik XIV:s daler, resterande mynt högvalörer däribland talar. Mynten kom fram vid grävning av en gammal tomtplats.

SHM 4579 - 117 mestadels danska men även några tyska mynt påträffades i en spricka i berget Dyreborgs hult.

SHM 2901 - 227 danska silvermynt låg förvarade i en lerkruka.

SHM 15687 - 15 danska silvermynt låg förvarade i en hornspets. Mynten kom fram vid plöjning av en åker.

SHM 3250 - 27 danska silvermynt påträffades vid grävning av gårdsdrängen.

Halland är det landskap som har flest fynd. Området beskrivs även i de skriftliga källorna som det där kriget nästan var konstant. Om man ser på den breda spridningen av olika t.p.q. borde även detta kunna ses som en koppling till att området var ostabilt under en längre tid till skillnad från Blekinge, som har ett stort antal fynd med t.p.q 1564 vilket var det årtal då landskapet invaderades av svenskarna. Av de 14 fynden har jag funnit kontextuell information om sju. Mynten som funnits är främst danska och utländska, men även några enstaka svenska har påträffats.

Närke och Småland

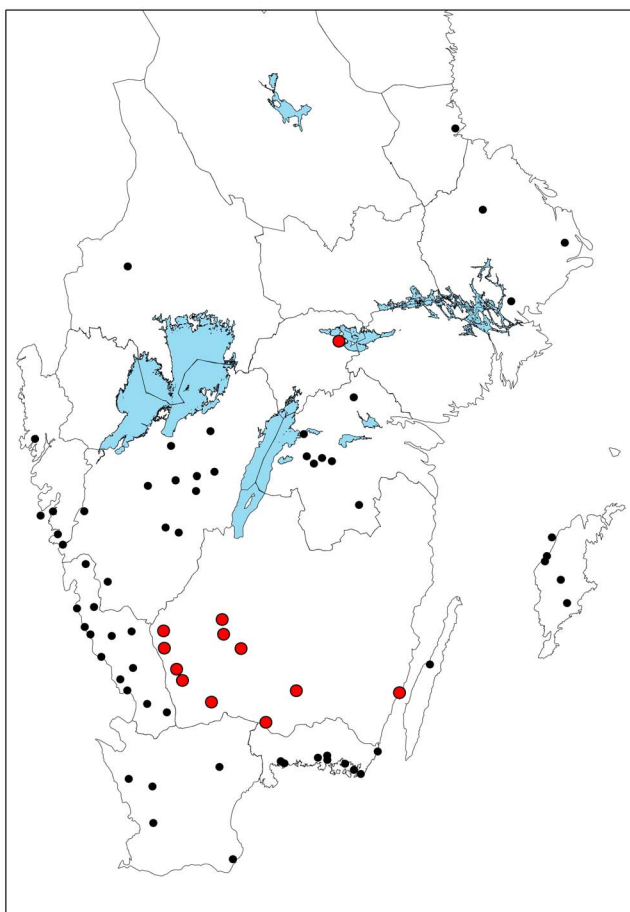

Fig. 5. Skattfynden i Närke och Småland.

Närke

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Högby	Stora Mellösa	1556	10	7888

SHM 7888 - 10 svenska silvermynt i blandade valörer påträffades vid odling i åker.

Närke har endast ett fynd vilket kan jämföras med Gästrikland.

Småland

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	INV
Tjutaregården	Tånnö	1559	5	-
Haghult	Södra Hestra	1560	8	3119
Västhörja, Norregård	Värnamo	1560	19	3178*
Tiakölna	Göteryd	1562	8	1520
Kristoffergillet	Kalmar	1562 (efter)	80	-
Torstensmåla	Almundsryd	1562 (efter)	10	942
Sännö	Lidhult	1563	6	12731
Fathult	Torpa	1564	3	2676
Rydaholms Kyrka	Rydaholm	1568	33	20328*
Sonhult	Färgaryd	1568	8	5110
Okänd	Kalmar	1568 (efter)	6	-
Orraryd	Nöbbeled	1568 (efter)	13	-

SHM 3119 - 8 svenska silvermynt i högre valörer kom fram vid dikning av mosse på cirka en meters djup.

SHM 3178 - 19 svenska silvermynt mestadels högre valörer framkom vid potatisupptagning vid soldattorpet vid Sikaled nära landsvägen. Mynten låg förvarade i en tygbit som föll sönder när den berördes.

SHM 1520 - 8 silvermynt danska och svenska i blandade valörer.

SHM 942 - 10 svenska silvermynt, klippingar m.m. påträffades ca 15 cm ner i jorden på en äng.

SHM 12731 - 6 danska och svenska silvermynt i högre valörer påträffades på cirka 30 cm djup liggandes i en stapel med det största myntet nederst. Samtliga mynt saknade slitage.

SHM 2676 - 3 svenska silvermynt i högre valörer påträffades vid nyodling.

SHM 20328 - 55 mynt främst svenska men även danska, blandat medeltida med senare, lågvalörer och högvalörer. Mynten påträffades vid grävning invid den gamla muren inuti en läderpung.

SHM 5110 - 8 svenska silvermynt i högre valörer kom fram vid nyodling i åker.

Småland som härjades kraftigt av både danskarna och svenskarna under slutet av kriget har ett vad jag anser litet antal fynd; endast tolv. Man kan genom Rantzaus anteckningar skönja den förödelse som landskapet genomgick. Kanske var det så att smålänningarna som hela tiden verkar ha varskotts om danskarnas lokalisering kunnat hinna iväg och fått med sig sina ägodelar istället för att behövt gräva der dem. Rantzau berättar i sin dagbok om att då den danska armén ankommit till Jönköping hade samtliga borgare begett sig till Visingsö för att söka skydd vilket skulle kunna stärka detta antagande.

Västergötland

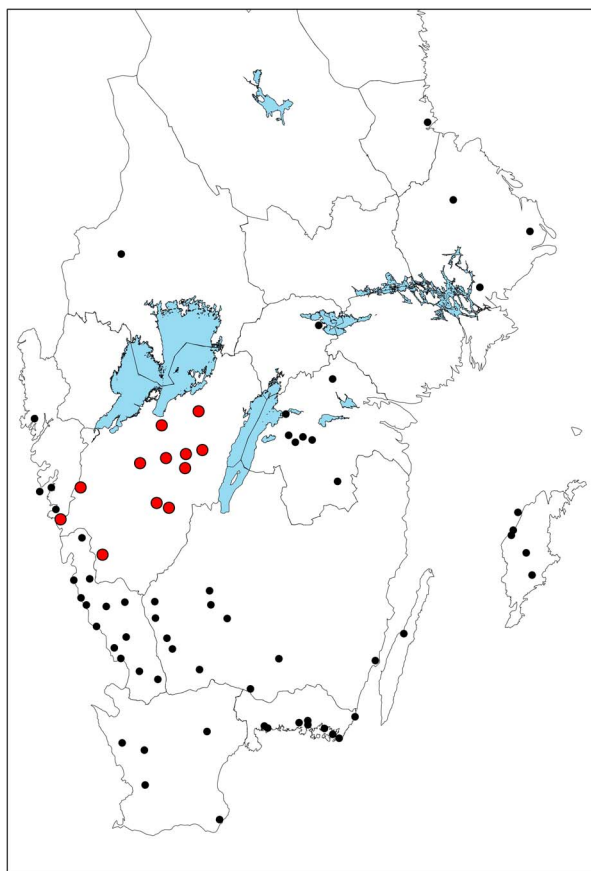

Fig. 6. Skattfynden i Västergötland.

Västergötland

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Hamnen	Göteborg	1550	30	-
Slöta kyrka	Slöta	1558	17	-
Backagården Karla	Bitterna	1559	3	4389
Låstads Kyrkogård	Låstad	1562?	21	1185
Risheda by	Starrkärr	1562 (efter)	14	-
Berga säteri	Torbjörnstorp	1562 (efter)	60++	-
Surteby Karlsgården	Sutreby	1564	2	7158
Bernagården	Hasslösa	1565	35	1598+
Vist brogården	Vist	1565	4	5141
Ullene knektgård	Ullene	1565	527	2331
Rumpegården	Kleva	1568 (efter)	27	-
Okänd	Härna	1569	2	-

SHM 4389 - 3 marker från Gustav Vasa funna vid dikning.

SHM 1185 - 21 silvermynt i lägre valörer samt 1 ex. av 16 öre klipping från Erik XIV.

SHM 7158 - 2 marker från Gustav Vasa samt Erik XIV funna vid grävning i åker.

SHM 1598 - 35 ex. av 16 öre klipping från Erik XIV samt en silversked från omkring år 1500. Fyndet gjordes i skogen intill torparens bostad.

SHM 5141 - 3 marker från Gustav Vasa samt Erik XIV och en 16 öre klipping påträffades vid grävning i en mosse.

SHM 2331 - 527 mynt, mestadels danska men även svenska och tyska småmynt, påträffades på utmark till privat ägo.

Västergötland påminner på många sätt om Halland. Det finns ett stort antal fynd med ett brett spann mellan olika t.p.q. Detta borde tyda på att det liksom Halland var ett område där mycket aktivitet skedde. Landskapet härjades både av svenskar och danskar under flera större fälttåg. Västergötland kan nästan ses som ett skydd mot Halland som hade många av de viktiga hamnlägena som svenskarna ville åt och som danskarna kraftigt försvarade. Merparten av de mynt man funnit har varit svenska, men även några danska har påträffats.

Östergötland

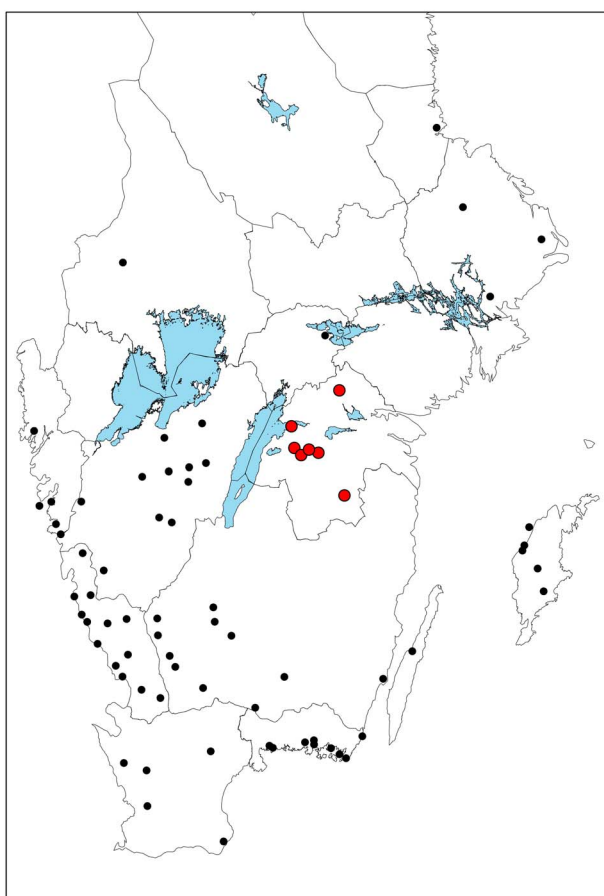

Fig. 7. Skattfynden från Östergötland.

Östergötland

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Södra Berga	Mjölby	1553	14	841+
Bosgården	Viby	1558	3	28748
Gunnorps Västergård	Vikingstad	1560	280	10989+
Hårstorp	Motala	1561	2+	-
Börgöls bruk	Risinge	1562 (efter)	5	977

Lövingsborg	Skänninge	1564	30	-
Bjäskarna	Oppeby	1567	2+	-

SHM 841 - 14 spanska, franska och engelska guldmynt, samt två guldringar av äldre typ kom fram vid stenröjning.

SHM 28748 - 3 tyska silvermynt, mynten fanns vid grävning av Bosgården.

SHM 10989 - 280 medeltida till nyare mynt, Erik av Pommern till Gustav Vasa 1560, med spridd blandning av låg- och högvalörer. Fyndet innehöll även en bit av en tennkanna, 4 små hängsmycken av silver samt 4 pärlor.

SHM 977 - 5 mynt däribland mark 1558.

Östergötland var det landskap där den inhemska armén verkar skapat större förödelse än den danska. När den danska hären når Linköping blir detta deras stopp norrut. Mycket tyder på att det är de kraftiga förlusterna i krigets slut skede som är anledningen till att Rantzau vänder på eget initiativ. Genom att se på fyndspridningen berättar även denna samma sak. Depåerna ligger i det närmaste i anknytning till farleder och deras omgivningar. Det som dock är av intresse är den stora fyndvariationen. Som vi tidigare sett finns det klara kopplingar till myntens ursprung och de landskap de är funna i. Men i Östergötland stämmer inte detta då de mynt man funnit främst är utländska fast området tillhörde Sverige. Även t.p.q skiljer sig då det inte finns någon direkt koppling till Rantzaus härjningar och fynden.

Uppland, Värmland och Öland

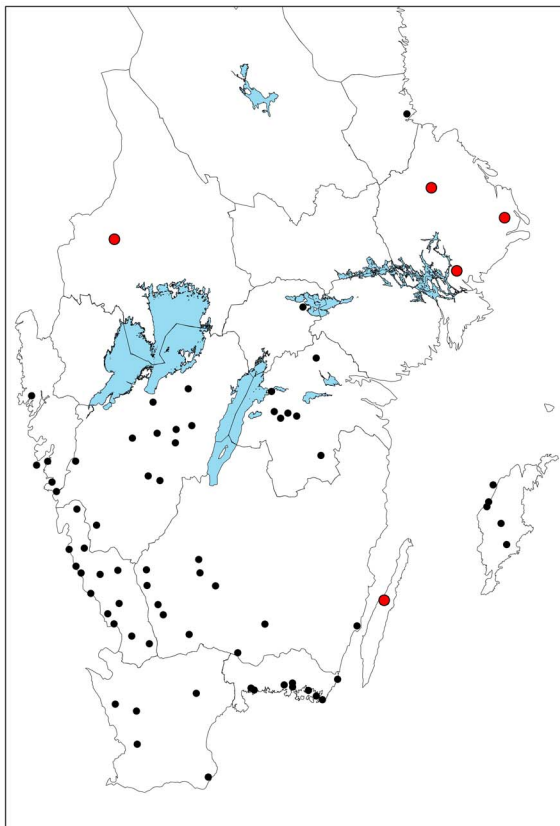

Fig. 8. Skattfynden i Uppland, Värmland och Öland.

Uppland

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Söderby-Karl kyrkog	Söderby-Karl	1562 (efter)	57	-
Rotebro	Sollentuna	1568	6	17339+
Hökby	Vendel	1568 (efter)	38	-

SHM 17339 - 6 svenska och utländska guldmynt påträffades tillsammans med en större mängd föremål i ädelmetall, 1 silverskål, 1 silverbägare, 11 silverskedar, 4 soljor med förgyllda rembeslag, 40 silver knappar, 3 förgyllda silverringar samt 2 silverbyglar till remsölja. Samtliga föremål kom fram vid sprängning av ett stenblock vid Länsmannaberget.

Uppland har 3 depåer som är spridda över landskapet. Men eventuellt så skulle det kunna vara så att man i tron om krig ville ha framförhållning och därför grävde ner sina tillgångar, men det ser jag ändå som tveksamt.

Värmland

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Öster Speke	Arvika	1564	11	688

SHM 688 - 11 svenska silvermynt i högvalörer präglade under Gustav Vasa samt Erik XIV påträffades vid plöjning i åker.

Öland

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Rosenford	Köping	1569 (efter)	2	-

Öland drabbades inte av fälttåg eller liknande, däremot förekom det sjöslag utanför Öland.

Skåne

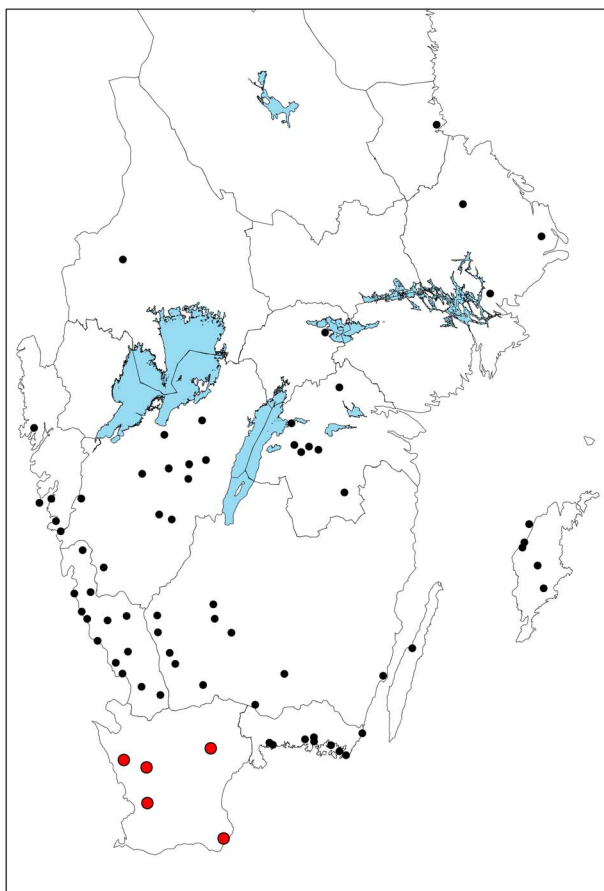

Fig. 9. Skattfynden i Skåne.

Skåne

FYNDORT	SOCKEN	TPQT	ANTAL	SHM
Östra Hoby kyrk,	Östra Hoby	1557	26	23719
Magle Stora kyrkgata	Lund	1558	3	-
Konga	Konga	1563	209	3098+
Källemosse	Norra Strö	1563	4	8708
Assartorp	Hässlunda	1564	14	638+

SHM 23719 - 26 danska silvermynt i lägre valörer påträffades vid grävning på kyrkogård på ca 1,5 meters djup. Mynten låg förvarade i resterna av en linnepung.

SHM 3098 - 209 silvermynt från varierande länder påträffades vid grävning intill resterna av ett gammalt hus. Fyndet innehöll även en fingerring och knappar av ädelmetall.

SHM 8708 - 4 mynt samt ett större antal andra föremål av ädelmetall låg insvepta i resterna av ett tygstycke.

SHM 638 - 14 silvermynt mestadels tyska i högre valörer framkom vid grävning på markägarens tomt. Fyndet innehöll även en del av en slida i silver.

Skåne härjades vid flera tillfällen under hela det nordiska sjuårskriget. År 1564, då svenskarna invaderade Blekinge för att sedan göra intåg i Skåne, verkar de av någon anledning inte varit angelägna om att göra Skåne svenskt. Skåne verkar därför blivit

mest en genomfartsport precis som Västergötland. Mynten är av varierande ursprung men framförallt danska.

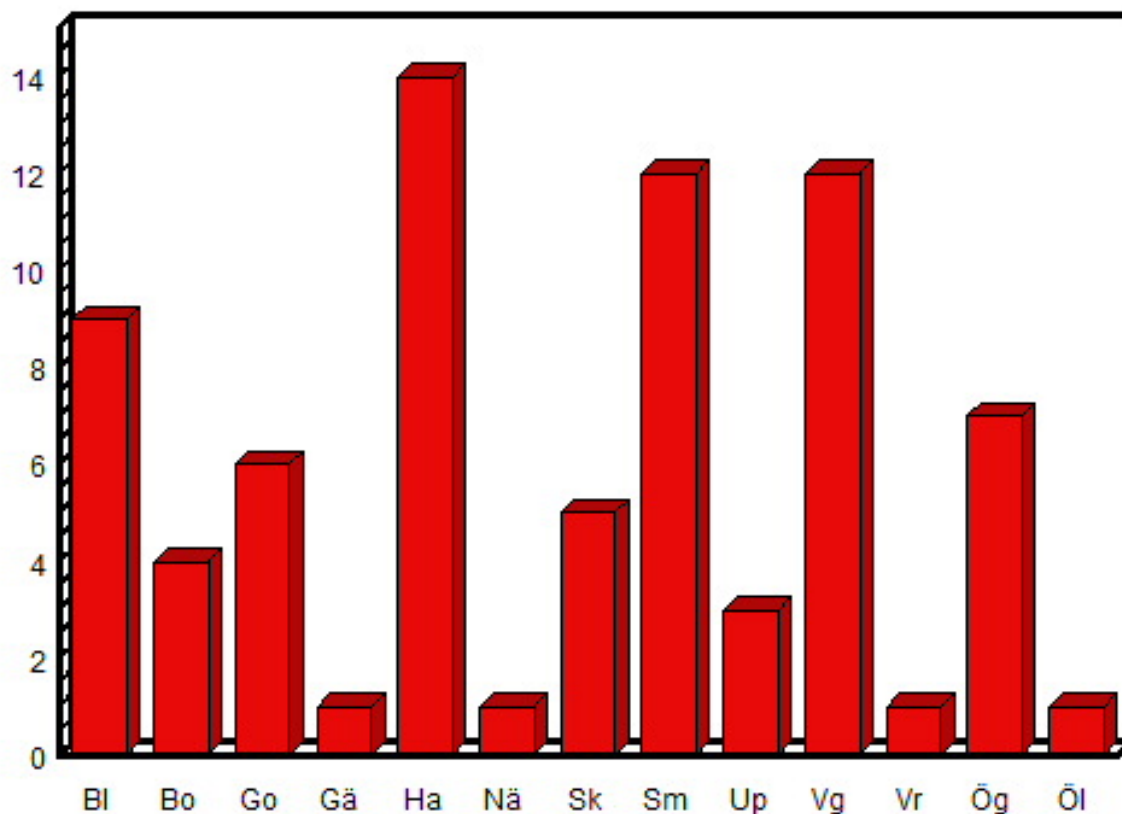

Fig. 10. Antal skatter per landskap. Bl – Blekinge; Bo – Bohuslän; Go – Gotland; Gä – Gästrikland; Ha – Halland – Nä – Närke; Sk – Skåne; Sm – Småland; Up – Uppland; Vg – Västergötland; Vr – Värmland; Ög – Östergötland; Öl – Öland.

5. SLUTDISKUSSION

Slutdiskussion, vad visar de 76 fynden?

Av det totala antalet fynd kommer sex från landskap där kriget inte pågick, Gästrikland, Uppland, Närke och Värmland. De landskap som ligger intill eller ovanför Gästrikland saknar helt myntfynd från denna period. Av de resterande 70 fynden kommer 64 från fastlandet. I de landskap där de historiska källorna pekar på att kriget föregick avspeglar sig även fynden från denna period, vilket jag anser kunna vara en koppling. De flesta av fynden är inte heller funna i de stora städerna utan på landsbygden, vilket jag även anser att man kan koppla till Rantzaus iakttagelse hur befolkningen reagerade och hanterade sina ägodelar när det blev oroligt.

Av samtliga fynd har åtta spår av att varit förvarade i något föremål, kruka, läderpung eller tygstycke. Även åtta av fynden är vad Ginder-Hansen skulle kalla blandade

skatter som både innehåller mynt och andra föremål av ädelmetall. Endast ett av dessa fynd har innehållit smycken och mynt samt spår av att varit förvarade i något föremål. Detta betyder att av det totala antalet, 76 fynd, är 68 vad Ginder-Hansen benämner som myntskatter. Hur kan man då tolka fynden utifrån Ginder-Hansens benämningar?

Av de 76 fynden är 11 funna på en kyrkogård eller plats i anknytning till kyrkogården. Av brist på fyndkontexter kan endast ett fynd direkt kopplas till en grav - SHM 5758 (82 danska silvermynt, 1 mark och 2 skillingar). Fyndet gjordes vid grävning av en grav på Hjortsberga kyrkogård. Även om en del av de 11 fynden skulle kunnat vara gravlagda med en person betyder inte detta att så är fallet. Anledningen till fynden skulle även kunna vara p.g.a praktiska skäl. Att kunna lokalisera vart man grävt ner sina ägodelar på en kyrkogård, där det fanns markering för gravarna ser jag som ett skäl att välja det framför en sten i skogen som saknar markering. Att handla på detta sätt skulle även kunna vara av skälet att man kanske ville berätta för någon var ägodelarna låg och det bör ses som enklare att referera till en specifikt gravlagd person än en sten i skogen.

Under kategorin ihopsparade skatter skulle man även kunna lägga de skatter som innehållit andra föremål än mynt. Då skulle detta bli ca 10 av de 76 fynden. Dessa fynd består av samlade mynt från varierande perioder och ofta innehåller fynden medeltida mynt. Av de 10 fynden har ett större antal t.p.q. som överensstämmer med Nordiska sjuårskriget.

En klart större andel av fynden, ca 50, visar på ett innehåll av mynt av ett högre samtida handelsvärde som kan kopplas till Nordiska sjuårskriget. Detta skulle kunna tyda på att dessa skatter troligen är mer medvetet deponerade än de med mynt av lägre handelsvärde. Jag skulle därför vilja tolka dessa fynd som akut nedgrävda. De fynd som består av högre valörer behöver ju nödvändigtvis inte vara medvetet deponerade för att de senare skall grävas upp igen av personen som grävt ned dem. Dessa skatter skulle mycket väl kunna härstamma från en tidigare bostad eller liknande som brunnit ner.

Den tolkning som skulle kunna sammanfatta de tre föregående kategorierna är de fynd som tolkas som tillfälligt tappade. Till denna kategori ser jag i mitt fall att de fynd man funnit som innehåller färre än 5 mynt samt är av lägre valörer, men jag ser inte det nödvändigt att använda mig av denna.

Den kategori som får flest fynd är akut nerlagda fynd. Det är även denna kategori som normalt brukar förknippas med krig och oroligheter. Jag ser därför det nu som troligt att merparten av de myntfynd man gjort från mitten av 1500-talet tycks vara spår från Nordiska sjuårskriget. Som Bolin och Hildebrand tidigare sammankopplat koncentrerade myntfynd med krig och oroligheter ser jag detta som den främsta orsaken till att det finns ett så stort antal fynd från perioden kring Nordiska sjuårskriget. Jag tror även att det stora antalet fynd avspeglar antalet människor som fick sätta livet till och inte kunde återvända till sina nergrävda ägodelar.

6. SAMMANFATTNING

Jag har valt att skriva uppsatsen om myntfynd och varför man finner dessa då jag personligen finner detta mycket spännande och intressant. Arbetet tar sin utgångspunkt i varför man hittar mynt som tydligt är deponerade på en specifik plats. För att sätta detta i sammanhang med en historisk händelse för att ge arbetet en större bredd har jag valt att studera myntfynd som eventuellt kan vara en reaktion från nordiska sjuårskriget 1563-1570. Till min hjälp har jag använt mig av Grinder-Hansens förklaringar till hur mynt och föremål kan ha hamnat i jorden. Genom att följa krigets förlopp och frammarsch genom Sverige försöker jag påvisa en aktivitet och fyndskillnad mellan de olika landskapen. *Daniel Rantzaus dagbok* med dess noggranna anteckningar om krigets förlopp presenteras successivt i texten. Informationen om fyndens sammansättningar som jag använder mig av kommer främst från Statens historiska museum.

Totalt finns det idag 76 skatter från perioden registrerade. Alla är dock inte bevarade, då vissa inte löstes in vid fyndtillfället. För att skapa en så tydlig bild som möjligt över de olika fynden har jag valt att dela upp dem landskapsvis och presentera dem individuellt. Varje fynd beskrivs med fyndort, socken, tpq värde, antal och eventuellt inventarienummer i Statens historiska museums arkiv. För varje landskap presenteras fynden på kartor. Av Sveriges totala antal landskap har 13 fynd från den period som arbetet behandlar. Fyndvariationen mellan de olika landskapen presenteras på ett överskådligt sätt genom ett diagram. Genom att läsa diagrammet och krigets utbredning vill jag visa på likheter och skillnader mellan de landskap som härjades kraftigt av kriget och de som var mer skonade.

Är det så att områden som drabbats hårdast har haft störst antal fynd medan de som inte lika hårt härjats haft färre? Genom jämförelser och tolkningar av materialet försöker kvalitativa svar ges på dessa frågor. Uppsatsen undersöker även om de olika fyndens sammansättningar avspeglar den rådande situationen. Grinder-Hansens tolkningar om vad deponeringar och fyndsammansättningar kan bero på appliceras i slutdiskussionen på det aktuella materialet. De flesta fynden är akut nerlagda fynd, d.v.s. fynd som normalt förknippas med krig och oroligheter (Bolin och Hildebrand) och de kan därför anses vara ett resultat av Nordiska sjuårskriget.

REFERENSER

Litteratur

- Ahlström, A., Almer, Y. & Hemmingsson, B. 1976: *Sveriges mynt 1521-1977*. Stockholm 1976.
- Bolin, S. 1926: *Fynden av romerska mynt i det fria Germanien*. Lund 1926.
- DMS: Jensen, J.S. et al.: *Danmarks middelalderlige skattefund c. 1050-1550*. Köpenhamn 1992.
- Grinder-Hansen, K. 1992: Fundtyper og sammansætning af skattefund. *DMS*, 26-41.
- von Heijne, C. 2004: *Särpräglat, Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800-1130)*, Stockholm 2004.
- Jonsson, K. 2001: Forskningsaktuellt – Myntfynd på Öland. *Verksamhetsberättelse* 2001. Numismatiska forskningsgruppen. Stockholm 2002, 2-7.
- Jonsson, K. 2005: Hur länge cirkulerade mynten under olika tidsperioder? *Myntstudier* 2005:4, 14-20.
- Jonsson, K., Nordlind, U., Wiséhn, I. (red.) 1995: *Myntningen i Sverige 995-1995*, Numismatiska meddelanden XL, Stockholm 1995.
- Klackenberg, H. 1995: *Moneta nostra. Monetarisering i medeltidens Sverige*, Lund 1992.
- Larsson, L.-O. 1991: Erik XIV. *Nationalencyklopedin*. Höganäs 1991, 570-571.
- Rantzau, D: *Daniel Rantzaus dagbok* (red. Gunnar Lindquist). Östergötlands länsmuseum 1986.
- Sarvas, P. 1970: De svenska myntskatterna från 1700-talet. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1969, Stockholm 1970, 116-172.
- Sundberg, U. 1998: *Svenska krig 1521-1814*. Lund 1998.

Förkortningar

SHM – Statens historiska museum, Stockholm.

Övrigt

<http://www.blekingemuseum.se/bmcd/blodbad/nordiska.html>

Omslagsbild, kyrkoherde Joen Petri Klint avbildar döden som lieman, 1566, *Rantzaus dagbok*, 79.